

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

ABONAMENTUL : (48 NUMERE)
În România un an 10 lei
„ „ „ „ „ „ „ „ „ 6 „
În toate țările unei poștale un an 12 „
„ „ „ „ „ „ „ „ „ 7 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
Bulevardul Ferdinand, 55. — București

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ

DIRECTOR :

C. RADULESCU-MOTRU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

UN NUMAR :

25 Bani

Se găsește cu numărul la principalele
librării și la depozitarii de ziare
din țară

Prețul anunțurilor pe ultima pagină
1/4 pagină : 10 lei.

No. 11.

DUMINICĂ 3 IANUARIE 1910

Vol. 7.

SUMARUL

NOUTĂȚI :

O conferință despre Octavian Goga. — Cărți noi :
«Anecdote Nouă» de Th. D. Speranția. — Compa-
nia dramatică Davila : «Lulii» de Carlo Ber-
tolazzi.

CESTIUNI ACTUALE :

A. D. XENOPOL. *Insulte, Batjocuri, Calomnii.*
C. RĂDULESCU-MOTRU. *In zilele noastre de anar-
hie. Scrisori către tineri. III.*

ȘTIINȚĂ :

DR. N. LEON. *Religia celor pușini.*
DR. I. SIMIONESCU. *Noua călătorie a lui Sven
Hedin prin Tibet.*

CRITICĂ :

TH. D. SPERANȚIA. *Criticul lui «Frunză Verde».*

LITERATURĂ :

GUY DE MAUPASSANT. *Regret.*

NOTE ȘI DISCUȚIUNI :

M. MIHĂILEANU. *Socialismul electoral în haina
poporanistă.*

NOUTĂȚI

O conferință despre Octavian Goga.

Conferința d-lui Bogdan-Duică despre Octavian Goga cu
prilejul celui de al doilea volum al său (*Ne chiamă pământul*),
a fost ținută la Soc. fem. române, Miercuri, 16 Decembrie 1909.

Din predilecțiunea poetului pentru biserică și din iubirea
pentru natura locurilor unde a crescut, au reeșit în poezia lui
descrieri de privești, o utilizare deosebită a termenilor și
epitetelor bisericesti, dar ca notă sufletească distinctă n'a
reeșit blândețea, cum s'ar fi cuvenit, ci sălbătecia, răutatea, ura.
Această sălbătecie e îndreptată împotriva dușmanilor oamenilor.

Cum se justifică, se eludează această notă sufletească ?

1) Dintr'un motiv pur sufletesc, contrastul fericirii lui cu nen-
rocierea altora. 2) O motivare istorică (durerea din trecut a
neamului lui, adică a Românilor din Ardeal). În poeziile în
care această idee a predominat totdeauna, Goga a reușit,
grație energiei sufletului lui, căreia i-a corespuns totdeauna și
o energie a cuvintelor, a formelor concrete, să-și evidențieze

sinceritatea. Din acest punct de vedere poezia lui poate să
aibă și un rol educativ. Cea mai caracteristică psihologie a
Ardeleanului, o dă Goga în «Ion Crășmarul».

Poetul are a doua parte a manifestării lui poetice, aceea
care privește punctul de vedere general omenească, de felul că-
reia s'a citat și analizat poezia «Frumoasa cea din urmă», a-
jungându-se la rezultatul că tendințele de înălțare spre poezia
aceasta mai grea, mai subtilă, mai șovăitoare n'au adus pe
Goga la reușită, rămânând cu mult mai prejos aici decât în par-
tea «regională» — națională, în care ne-a dat adevărate măr-
găritare.

* * *

De acord. Valoarea D-lui Goga constă în faptul că ne-a dat
poezii sincere, educative, cele mai caracteristice, pentru re-
giunea Românilor din Ardeal. În poezia largă, înaltă... nu. Că
poate de-acum încolo... să vedem. O singură nedeslușire însă:
Dacă pe d. Bogdan-Duică îl nemulțumește, îl inervează forma
«întruchipă» la Goga, mă mir că nu i-au produs mai repede
aceleș efect formele «a descopciă», «fărtat» și atâtea și atâtea.
V. V. H.

* * *

Cărți noi : „Anecdote Nouă” de Th. D. Speranția.

Față de pretenția atâtor scriitori mărunți de a face litera-
tură poporanistă fără bun simț, fără a cunoaște sau fără a
putea redă lumea dela țară în adevărata ei lumină, d. Spe-
ranția în «Anecdote Nouă»¹⁾ ne dă câteva pagini delicioase de
literatură populară pline de humorul firesc al poporului și
lipsite de exagerările și trivialitățile obișnuite ale acestora.
Multe din aceste anecdote au fost publicate în reviste și ziare
și unele au figurat și în volumele precedente. În ele găsim
aceiași ușurință de a povesti viu și curgător. De multe ori,
în nararea unui fapt neînsemnat, un cuvânt, o întorsătură de
frază, bine așezată, dă faptului un relief deosebit. În *Rusul
în Pod*, povestirea începe cu un rus care umblă seara printr'o
mahala și urmează :

Cum eră străin, se vede,
Sau nu știu din ce pricină
Nimeri 'ntr'un pod de casă
Lângă-o sdравănă slănină.
Iar în pod colò sermanul,
Ajungând pe ne-ășteptate,
Ne-având ce face altă,
Hai, luă slănina 'n spate —
Și porni de drum să-și vadă.
Unde-a fost el de-o fi stat,
Nu eră să umble doară
Noaptea rătăcind prin sat.

1) Th. D. Speranția : Anecdote Nouă. Buc. 1909. Edit. Minerva.

Și în chipul acesta colorat, într'un ton naiv și în același timp ironic, urmează toate povestirile sale. De d. Speranția s'a spus că are darul de a ridiculiza pe străinii cari trăiesc în mijlocul poporului. Dar aceasta o face în chiar felul poporului, adică cu multă seninătate și fără răutate. Prin aceasta ne arată ce bine i-a prins D-sa felul lui de a fi, de a gândi și a simți.

În *Curcanii Ovreiului*, e vorba de niște Ruși cari au vândut același curcan unui ovrei de o mulțime de ori, furându-l de câteori îl vindeau. Scena se petrece într'o cărciumă și într'o singură seară, fără ca ovreii cărciumar să bănuiască ceva. Iată cum gândește el urcându-se în pod să-și vadă curcanii cumpărați :

Iar în pod când pune scara
Se gândește el și zice:
Ce mai curcănime-acuma
Este sus în pod aice!
Când în pod cu lumânarea
M'or vedea ci dintr'odată
O să facă-un hodur-hodur,
De-o să crezi că-i o armată
Parcă-ași vrea cât mai în grabă,
Sus în pod ca să mă sui
Parcă vezi cum: fiște-care
Are colo capul lui!...
Un cap roș cu nas deo-part
Parcă n'ar vedea prea bine,
Și-ar voi ca să te întrebe:
Ce poștești mă rog cu mine!...

Dar țiganul ce bine e redat! Poate nimeni din scriitorii noștri n'a știut să ne dea mai bine, adevărate pagini de psihologie, când e vorba de firea țiganului. În *Sporul Laptelui* e un țigan care păzește o oală cu lapte la foc. Și pe măsură ce laptele se umflă țiganului îi crește inima până când laptele dă în foc și atunci el începe a striga:

— Fă Pirando, măi cutare,
Hai cu oale, cu hârdae
Că mai mare ți-e păcatul
Umple laptele tot satul.
Pân să vină dânsii însă
La așa mare noroc
Laptele s'a dus în foc
Iar țiganul stă și zice
Ce-mi făcuși tu Doamne-aice?
Gălăgie,
Bucurie,
Și grozavă dărnicie,
Și grozavă tevatură
Când colo, păcălitură!
Doamne cât ești de tiran
Nu fii, zău, și tu, țigan?...

Sfârșitul anecdotelor cuprinde totdeauna o notă hazlie care reese de multe ori din spontaneitatea faptului final, la care nu ne așteptam, dar care are totuși o explicație logică sau psihologică la care nu ne gândeam. De altfel chiar și în cursul anecdotei, d. Speranția, nu uită nici odată motivarea psihologică a faptelor, și chiar aceasta e cea ce face ca stilul să-i fie plăcut și viu. Iată, de pildă, cum se termină *Răspłata* în care doi se târguesc pentru o cursă de șoareci.

Vezi cum sunt cumpărătorii
Cată într'una garanție!
Că n'o prinde-acuma șoareci?!
Dar de-o prinde ce-mi dai mie?!
— De, răspunde acuma omul,
Păi, mai ce la deal la vale,
Dacă-o fi să prindă șoareci
Eu ți-i dau tot dumitale.

Spiritul nesilit, ușurința de versificație și o adâncă pătrundere a psihologiei poporului nostru, sunt calități cari rees vădit din opera d-lui Speranția și ultimul volum vine să confirme același lucru.

G. S.

* * *

Compania dramatică Davila: Lulù de Carlo Bertolazzi.

În dorința de a ne face cunoscută literatura dramatică a diferitelor popoare, D. Davila după ce a jucat piese din repertoriul german și francez, ne-a dat acum o comedie italiană. În *Lulù* publicul nostru a putut admira realismul sobru și vioiciunea comedii italiene în care pictura caracterelor și a mediului e făcută cu o plasticitate rară.

E păcat că teatrul italianesc e așa de puțin cunoscut la noi căci el posedă—mai ales în comedie—lucrări de o reală valoare artistică. Comedia italienească modernă atât cea italienească propriu zis cât și cea dialectală,—și în această privință dialectele venețian și milanez stau pe primul plan—abundă în piese în cari minunata observație a caracterelor și agilitatea acțiunii nu sunt întrecute decât de bogăția și spontaneitatea spiritului,—a unui spirit însă care, contrar celor ce se petrece de obicei în comedia franceză, nu depășește niciodată limitele artei.

Despre teatrul lui Carlo Bertolazzi, care a scris mult în dialect și în limba italiană cultă, s'a vorbit cu deamănuntul în articolul din numărul trecut al revistei noastre. Aci vom spune numai câteva cuvinte despre personajele din *Lulù* și despre interpretarea piesei.

Lulù, baletistă la Scala, fiica unui cismar, e o femeie amorală pentru care viața destrăbălată a devenit o a doua natură. Ea minte și-și înșală amantii cu o repeziciune și o inconștiență adorabilă. Deși pare că-l iubește sincer pe tânărul Mario, fiul unor oameni cu stare, aceasta nu o împiedică să-l înșele chiar în timpul dragostei lor și atunci când—luând drept bună minciuna ei că ar fi însărcinată—el o făcuse soția lui, trecând peste opoziția părinților săi. Mario înțelege însă însăfârșit fondul pervers al acestei Lulù și într'o scenă violentă, după ce o surprinsese în brațele unui amant, o ucide.

Atât Lulù și Mario, protagoniștii piesii, cât și personajele secundare Stéfano (nu Stéfano cum pronunță greșit actorii noștri) și Virginia Napredone părinții lui Lulù, Riccardo de Farnesi, amantul sceptic și plictisit, etc., sunt descrise cu un extraordinar realism.

Interpretarea companiei Davila a fost foarte bună deși unori intențiile autorului pare că nu au fost pe deplin realizate,—poate fiindcă lipsa artiștilor cunoașterea tipurilor locale. D-na Giurcea a creat o Lulù nebunatică, mincinoasă, insinuantă, însă nu atât de perversă cât a intenționat autorul. D-na Giurcea colorează simpatice toate rolurile sale și de aceea dansa îndulcește și pe Lulù mai mult decât trebuie. D. Bulfinsky în ex-bersaglierul Stéfano, un palavragiu incorrigibil, un «chiaccherone» cum zic italienii a fost prea încrunțat. Tipul lui Stéfano se întâlnește des în comedia italiană. E un personaj de satiră, e limbutul patriotard care flecărește neconștient și-și afișează patriotismul în toate cărciumele și pe toate străzile. Trebuie jucat cu multă degajare și chiar șarjat.

D. Bulandra a jucat cu sinceritate rolul lui Mario și în izbucnirea dramatică din ultimul act a fost la largul său.

Minunată a fost d-na Alexandrescu în mama «oportunistă» a lui Lulù, ocărând-o pe sică-sa când i se pare că nu-și exploatează destul amantii și sfărăind delicios, prefăcându-se că doarme, atunci când Lulù îl convinge pe Mario s'o ia de nevastă.

D. Davila a jucat cu multă finețe pe de Farnesi amantul «experimentat», pe care anumite surprize nu-l fac să-și piardă cumpătul. D-sa și-a compus rolul cu atâta discreție, încât mulți nu l-au recunoscut sub masca personajului. E. P.

CESTIUNI ACTUALE

INSULTE, BATJOCURI, CALOMNII

Presa e fără îndoială unul din așezămintele cele mai de seamă ale civilizației moderne și ea nu are nici un înțeles dacă nu este *liberă*, adică dacă nu poate să destăinuiească tot ce se petrece în sânul poporului și să facă să se coboare privirile guvernanților și ale opiniei publice până în adâncuri, unde ea nu ar fi străbătut fără această prețioasă călăuză. Presa a contribuit la îndreptarea unei nenumărate mulțimi de abuzuri; a atras luarea aminte asupra măsurilor trebuitoare de luat în conducerea statelor; a limpezit probleme ce se desbăteau în viața publică; a înălțat moralul în timpuri de restriște și a îmbărbătat inimile în acele de primejdii. Apoi cât nu a contribuit ea la răspândirea cunoștințelor, la rafinarea gustului, la poluirea moravurilor! Intr'un cuvânt, întreaga noastră civilizație actuală nici nu poate fi cugetată, fără conlucrarea presei, încât s'a spus cu drept cuvânt că ea este a patra putere în stat, pe lângă acele trei reprezentate de elementele ocârmuitoare.

Dacă presa însă are un rol atât de însemnat în viața popoarelor, ea, ca toate puterile lumii, poate ușor să fie abătută și pe căi dăunătoare vieții și omul care are puțin de a conduce și stăpâni aceste puteri, este dator a le îndrepta așa încât să tragă din ele cel mai mare folos și să le îngăduie cât mai puțin puțința unei acțiuni dăunătoare. Așa electricitatea a fost întrebuințată spre a produce lumină și mișcare, spre a încălzi, topi și evaporă corpurile, apoi în terapeutică spre leuirea boalelor; însă acțiunea ei distrugătoare a fost neutralizată și accidente pe cari le poate produce au fost împiedicate prin substanțe izolatoare.

Și presa, ca o putere elementară poate produce multe rele, când nu este canalizată în rigole folositoare, ci este lăsată să pustiască ogoare și câmpii, ca râurile ce iesă din matcele lor; când nu este stăpânită de minte, ci lăsată în voia patimilor și urilor omenești.

Presa poate atunci produce mai mult rău decât bine, și să nu ne mirăm dacă se aud din când în când glasuuri cari cer restrângerea libertății ei; căci presa, ca o putere deslănțuită de sufletul omenească, trebuie să-și găsească frâul și măsura în sufletele prin cari lucrează, dacă nu vrea ca altele să i le impună cu deasila.

Să luăm deci bine seama la lucrarea presei noastre care nu se poate spune că numai decât trebuie să fie un agent de propășire și de lumină, ci poate foarte ușor să contribuie la dărăpănarea vieții noastre, la demoralizarea ei, la ruina idealurilor noastre. Totul atârână de modul cum e condusă și îndreptată această putere elementară care poate face bine, dar poate face și rău, și în ori ce caz suntem dator a priveghea ca răul să nu precumpenească binele.

De zeci de ani, ziarele noastre s'au pus în slujba luptelor de partid, ale cărora țintă supremă este înlocuirea unuia prin celalt la cârma statului. Și fiindcă la

noi în țară, mare parte din elementele conducătoare trag un folos material din această conducere, se înțelege că luptele politice sprijinite de presă au luat un caracter cu deosebire uricios și înverșunat care s'a înnegrit cu atât mai tare, cu cât atmosfera în care ele se desfășoară este încă înnăbușită de miasmii neculturei.

De zeci de ani, ziarele noastre au urmărit, nu atât combaterea ideilor patronate de partidele politice, cât compromiterea pe toate căile a oamenilor ce le alcătuiesc—și arma cea mai cumplită de care s'au slujit, a fost bine înțeles defăimarea lor morală, atacurile în dreptate în contra cinstei și a caracterului lor. Dacă am da crezare tuturor organelor presei noastre, nu mai există om cinstit în clasa conducătoare. Toți sunt numai niște ticăloși ordinari cari se folosesc de situația lor pentru a se îmbogăți pe căi nepermise. Ba lucrul a mers mai departe în învinuirile aruncate fără nici un temei dela partid la partid. Cu prilejul crimei încercate contra primului-ministru actual, s'a putut citi în multe ziare imputarea îngrozitoare că asasinul ar fi fost unealta opoziției care i-ar fi înarmat brațul spre a curăți dintre vii pe capul partidului dela putere.

Dela luptele politice s'a molipsit întreaga noastră viață publică. Magistratura care deși poate are și dânsa câte-va fire de neghină în grâul ce o alcătuește, a fost acuzată de corupție; corpul didactic a fost și el târât în noroiu, cu toate că este poate ramura ce s'a dezvoltat mai mândru pe trunchiul poporului nostru. Nici armata, razimul existenței noastre, care a dat cele mai strălucite dovezi de jertfire și de abnegație, atât pe câmpul de războiu cât și în lupta ucigătoare de frați, nu a scăpat nici ea de condeiul ponegriitor al vrăjmașilor de partid. Dar oamenii de știință, literații, poeții, artiștii, cari din ei, cu toată strălucirea ce au revărsat asupra țării, cari din ei zicem, a ieșit nebatjocorit, neatacat, nu în operele, ci în persoana lor? Care om ce a contribuit cu munca lui, cu jertfirea lui cât de neinteresată pe altarul patriei, a scăpat de hulă și de ponegrire, de insultă și de batjocură? Și aceasta pentru ce? Nu doar fiindcă s'ar fi amestecat măcar în viața practică din care roesc poate foloase, ci fiindcă se disting pe tărâmul intelectual și laurii dobândiți de ei nu lasă în pace pe invidioși și pe păcătoși.

Țara noastră este deci arătată atât poporului ei cât și neamurilor ce trăesc peste hotare, ca o țară condusă de o turmă de idioți, de bandiți și de asasini, al căror loc ar fi mai curând în ospiciu și în pușcărie decât la cârma soartei poporului.

Dar nu-și dau seamă acei ce săvârșesc asemenea isprăvi de primejdii ce le deslănțuesc asupra întregului nostru organismu social?

Poporul de jos în care știința de carte se lățește neconținut, cunoaște tot mai mult imputările ce și le fac conducătorii taberilor protivnice și el se convinge tot mai adânc și mai lătit despre arătata netrebnicie a celor cari au în mâinile lor frânele țării.

Răscoala primejdioasă a țaranilor a fost adusă și prin propaganda scrisă și vorbită în contra proprietarilor, arătați ca o bandă de hoți ce ar deține moșiile lor cele mari fără nici un pic de dreptate; iar Stocnescu a arătat ca mobil al crimei în contra primului-ministru ura

și disprețul ce guvernul ar fi nutrit asupra muncitorimii, ambele aceste imputări nedrepte și arbitrară culesse din organele presii, tot atât de nedrepte și de arbitrară ca și, pe de altă parte, punerea încercării de asasinat pe seama uneltirilor capilor opoziției.

Asemenea acte de vandalism și asemenea fapte sângeroase nu sunt decât rezultatul firesc al propagandei de atâția ani ai presei noastre; căci dacă se tot cântă la urechea poporului neconștiut și neînstare a judecă lucrurile, că toți acei cari îi stau în cap nu sunt decât un cârd de vulturi sugători de sânge, e prea firesc lucru ca instinctele josnice și sălbatece ale masselor să caute a curăți de pe fața pământului niște ființe făcătoare de atâtea rele.

Revoluțiile și asasinatele vor deveni, în asemenea împrejurări, tovarășele nedespărțite ale ticăloasei noastre vieți de stat și popor.

Dar efectul pe care înnegrirea fără răgaz a conducătorilor acestei țări îl are peste hotar este, dacă se poate, încă și mai grav, căci el aduce deconsiderarea țării noastre în ochii străinilor. Se cunoaște anume adagiul, că ori ce popor nu are decât guvernul pe care-l merită și atunci, și poporul român este oșândit în mintea oamenilor de treabă și cumiști.

Dar pentru noi, bunul renume peste hotar are o însemnătate încă mult mai mare. Pretutindeni în împărățiile vecine suntem înconjurați, de frânturile deslipite ale însuși neamului nostru, și aceste frânturi cată la noi ca la astrul merit să le încălzească inima răcită prin viața între străini și să le călăuzească mintea spre limanul mântuirii. Noi reprezentăm pentru toți Români ceea mai înaltă întrupare a idealului național, căci noi suntem singura ramură liberă din marele trunchiu al poporului român.

Apoi când noi singuri ne arătăm fraților noștri ca o adunătură de idiști, de pungași și de asasini, ce încredere voim să mai aibă ei în noi, ce razim pot să mai spere ei în puterile noastre, ce călăuză pot ei să mai găsească în o turmă de derbedei?

Să bage deci bine de seamă acei ce conduc presa noastră, să mai lase la o parte ocările, insultele, batjocurile și calomniile; să și critice mutual părerile fără a ataca persoanele; căci la urma urmelor persoanele joacă un rol în lume numai întru cât sunt zemislitoare de idei fie acestea închise în propria lor sferă fie ele zemislitoare de fapte.

A. D. XENOPOL

In No. viitor: *Schimbarea vieții politice în România* de A. D. Xenopol.

BIBLIOGRAFIE.

V. E. Moldovan, *Ce am aflat aci? Ce este astăzi? Ce nădăjdăm de acum?* Editura ziarului Românul, Cleveland Ohio 1909.

V. E. Moldovan, *Dușmănie povestire*. Ediția II, Editura librăriei Românul, Cleveland Ohio 1909.

Calendarul ziarului Românul pe anul 1910. Cleveland Ohio 1909.

IN ZILELE NOASTRE DE ANARHIE. SCRISORI CATRE TINERI.

III

Cari-s vinovații? Mai este nevoie să-i denumim? Suntem cu toții; fiindcă toți am contribuit prin faptele noastre la dănuirea acestei situațiuni intolerabile. Am făcut legi, pe cari însă nu le-am aplicat, fiindcă li se opunea realitatea sufletului nostru, și de altă parte n'am avut nici curajul să ne dăm cel puțin legile potrivite vechiului suflet. Am mascat deprinderile rele și egoiste, cu cari veneam din trecut, cu o serie de îndatoriri puse pe hârtie, și am crezut că lucrurile se vor îndrepta de sine. Lucrurile nu s'au îndreptat deloc, ci din potrivă mai rău s'au făcut.

Pe hârtie, aveam legi în cari se sancționau toate cuceririle mari ale culturii omenești; aveam consacrate toate drepturile și datorile cu care să putea fâli un cetățean liber, dar în fapt urmam vechia practică pe care ne-a dat-o vremea. Rutina și mentalitatea vechilor clase sociale, și nu a tuturor, ci a acelor clase sociale cari trăiau din munca altora; defectele ciocoismului trecut: lăcomia și îngâmfarea de sine, lingușirea către cei mari și disprețul către cei mici; toate, toate acestea s'au continuat ca și mai înainte cu toate că legile cele noi li se opuneau. Deprinderile cele rele s'au arătat mai tari decât toate legile. Compoziția claselor de sus, e drept că s'a schimbat în aceea ce privește persoanele; dar spiritul de boerie, adică disprețul pentru munca cinstită, a rămas totuși acelaș. În locul vechilor ciocoi de baștină au venit oameni noi din popor, dar cu aceștia n'a venit și un suflet nou, ci sufletul a rămas acelaș ca și mai înainte, tot fuga de ocupațiuni serioase, tot goana după slujbe; cei noi de multe ori au fost încă mai răi decât cei vechi. Și așa legile apusene au avut ființă numai pe hârtie; în realitate guvernarea poporului românesc s'a operat prin mijloacele cunoscute mai dinainte; prin frică, față de unii; prin hatâr față de alții... Sub masca unui constituționalism de paradă, am continuat să trăim zilele unui popor oriental.

«Toate puterile emană dela națiune» zicea legea fundamentală a statului românesc! Legea de pe hârtie. Să vedem ce s'a petrecut în realitate.

În realitate s'a petrecut tocmai contrariu: Toate puterile au fost proprietatea unei oligarhii, care le-a practicat și a abuzat de ele în numele națiunii, fără ca ea oligarhia, să poată fi trasă măcar la răspundere. Dar cum? vei zice. În modul cel mai natural. Istoria vieții noastre politice din ultimii 40 ani îți va desluși totul.

Deodată cu proclamarea Constituțiunii occidentale și cu așezarea pe tron a unui prinț străin, luat din cea mai strălucită casă domnițoare din Europa,—lucruri întâmplare acum 40 ani,—legalmente poporul român se scutura de toate samavolnicile oligarhiei de odinioară. de toate nedreptățile și de toate deprinderile introduse în guvernarea lui de către ciocoii și de către bizantinii de altă dată; legalmente, poporul român devenea liber și stăpân pe destinele sale; el își da de aci îna-

inte, prin consimțământul său, ordinea și autoritatea de care statul avea nevoie: acestea toate legalmente adică pe hârtie. În fapt, după proclamarea constituțiunii și așezarea pe tron a prințului străin, oligarhia nu dispărură ci își schimbă numai numele; iar drepturile sale la samavolnicii și abuzuri rămăseră în fond aceleași. Oligarhia își păstră și în noua stare de lucruri pozițiunea de mai înainte, deși decorul fu acum schimbat. În locul privilegiului care se cuvenea protipendadei boerești ca un drept de naștere, se institui pentru oligarhie privilegiul de a fi în statul-major, sau de a ocupa șefia într'un partid de guvernământ, și lucrurile își reluară apoi cursul de mai înainte. Negreșit, pe hârtie, poporul avea dreptul să indice prin alegerea sa pe acei cari vor trebui să guverneze în numele său, de fapt însă poporul îi găsea pe acești guvernanți indicați gata prin organizația de partid. Poporul în organizația nouă îndeplinea numai forma cerută de constituție, în fapt guvernul îl avea, oligarhia cea veche care să constituise acum în partide de guvernământ. Boerii vechi își aveau partidul lor și boerii noi, adică așa numiți burghezi înbogățiți tot prin mijloace boerești, pe al lor, partidul albilor și partidul roșilor, și tot boerii guvernau alternativ, poporul era chemat de formă, cel mult, ca să și arate preferința pentru unii sau alții, dar ca să-i înlocuiască pe unii și pe alții niciodată! Constituția prevăzuse modul cum vor fi exercitate toate drepturile cetățenești; Constituția vorbise de: alegeri, deputați, senatori, miniștrii, putere executivă, etc., dar nu vorbise de un singur drept,—și cum ar fi vorbit ea, căci de un asemenea drept nu vorbise nici o constituție din lume până atunci,—anume nu vorbise de dreptul pe care îl au partidele politice de a forma guvernul țării. Acest drept rămăsese subînțeles, adică pe seama tradițiunii; și natural că el nu dispărură, ci și-l arogă vechia oligarhie. Principele străin, adus pe tronul țarei, l'ar fi putut face să dispară, sau l'ar fi putut trece asupra poporului, dar el nu voi, sau mai bine zis nu putu. Oligarhia fu mai puternică decât buncele intențiuni ale principelui. Organizarea de partid rămase o afacere internă a întocmirii boerești. Boerii vechi și noi își alcătuiră partidele, și impuseră pe șefii lor Suveranului. Acesta fu obligat să guverneze prin mijlocirea șefilor de partide cari nu-și dețineau astfel puterea lor dela suveran, sau dela popor, ci dela colegii lor de boerie, dela oligarhia din cari făceau și dânsii parte. În constituție se zicea: «Suveranul își alege pe primul-ministru»; în constituție se zicea iarăși că «ori ce putere emană dela națiune»; dar în practică eră tocmai contrariul. «Suveranul numea prim-ministru pe omul impus de partide, adică de fracțiunile oligarhiei, și poporul primea de frică puterea acestui prim-ministru, care grație parlamentului ales de administrație era și în afară de ori ce răspundere!

Și lucrurile merseră astfel liniștit în țara românească timp de 40 ani. Poporul aproape că se obișnuise în rolul de figurant pe care i-l da practica Constituțiunii; Principele, Regele de mai târziu, se obișnuise și el deasemenea și gândia chiar cum să găsească mijlocul ca să împace printr'o alternare regulată la guvern pe cele două fracțiuni ale oligarhiei băștinașe române; iar

oligarhia însăși, ce mai vorbă! se obișnuise până într'atât că începuse a considera funcția de prim-ministru ca o avere transmisibilă prin testament, și își alesese în acest scop familiile cari vor trebui să beneficieze pe viitor de asemenea avere! Era cum nu se putea mai bine în cea mai fericită țară din lume! Când, iată, veni cutremurul social din 1907...

Iubite tinere, cunoști spasmul prin care a trecut oligarhia română în primăvara anului 1907; cunoști represiunea; cunoști ororile... Toate s'au spus și s'au scris pe larg, când mai exagerat când mai aproape de adevăr, după cum era și vorbitorul, sau scriitorul. Dar toți câți au vorbit și scris, n'au uitat cuvântul anarhie! Anul 1907 nu se poate pomeni, fără să se pomenească și de anarhie. Anul 1907 nu se poate pomeni, fără să nu se pomenească și de anarhie. Anul 1907, zic unii, este începutul anarhiei la noi.

Așa să fie oare? Dar pânăla 1907 aveam noi ordine și autoritate? Ordinea și autoritatea, cari de fapt existau, erau ele legale, adică în conformitate cu legile noastre constituționale? Sau ordinea și autoritatea ce aveam erau numai extra-legale; pur și simplu bazate pe frica tradițională a supusului față de stăpân? Și dacă ordinea și autoritatea statului nostru nu erau legale, ci numai bazate pe frică, de ce atunci revoltele țărănilor din 1907, cari aveau și ele scopul să impună prin frică anumite cereri să fi fost începutul anarhiei? Anarhia consistă într'un regres, așa bunăoară când ordinea și autoritatea bazată pe încredere sunt înlocuite prin acelea bazate pe frică, dar la noi acesta era cazul? La noi țărăni prin revoltele lor, nu înfăptuiau nici un regres în obiceiurile țării; ei căutau numai să disloce obiectivul sentimentului de frică; de unde până aci frica era îndreptată în contra lor, ei voiau să o îndrepte de aci înainte în contra boierilor... Dacă ei ar fi reușit, ordinea și autoritatea din statul român nu ar fi suferit, mi se pare, nicio scădere de nivel; ar fi fost numai înlocuite persoanele cari ar fi exercitat funcțiunile autorității, și alta nimic. De ce atunci anul 1907 să fie începutul anarhiei? Fiindcă voiau și ei odată, țărăni, să cucerească autoritatea pentru ei și să impună ordinea în statul românesc prin aceleași mijloace de cari se servea oligarhia în contra lor de atâta vreme? Să fim drepti și să nu mai acuzăm pe țărani de anarhie, căci ei nu făceau altceva decât să-și imiteze stăpânii.

Ah! dacă oligarhia băștinașă română și-ar fi înțeles până aci menirea sa într'altfel; dacă ea, în loc de a trăi pe spinarea poporului, s'ar fi pus în serviciul educațiunii acestuia; dacă ea ar fi mijlocit evoluțiunea moravurilor publice și ar fi înțeles că întâietatea sa în ierarhia societății este o întâietate la datorii sociale iar nu la câștig fără muncă, atunci, negreșit, anul 1907 ar fi însemnat începutul anarhiei! Dar așa cum s'au petrecut de fapt până aci lucrurile, anul 1907 n'a însemnat nici decum începutul anarhiei, ci cel mult întărirea anarhiei persistente de atâta amar de vreme.

De altmintreli nici oligarhia însăși, întru cât ea a putut să se rostească prin membrii săi de seamă, n'a considerat revoltele țărănești din 1907 ca o adevărată anarhie îndreptată în contra statului român, sau în

culturei române, ci ea a considerat revoltele ca o simplă dușmănie îndreptățită în contra membrilor ei. În timpul zilelor de panică poți să constăți și tu că oligarhia s'a plâns numai de distrugerea caselor și a hambarelor cu produse, de uciderea persoanelor, de sărăcia care amenință în viitor orașele... dar de slăbirea statului, sau a culturei române, niciodată; ea singură dar a înțeles că între existența ei ca clasă diriguitoare și existența statului, sau a culturei române, nu era nicio legătură indisolubilă. Țăranii revoltați, cari au pus foc și au ucis în primăvara anului 1907, s'au făcut culpabili de crime în contra persoanelor, dar nu în contra ordinii sociale și a culturei românești, pentru simplul motiv că asemenea bunuri nici nu se găseau în calea lor.... Acesta este adevărul; tristul adevăr.

Și acum să venim la anii după 1907, iubite tinere! Revoltele au fost potolite; cum și ce fel, nu este momentul să insistăm aci; cuvântul «anarhie» a rămas totuși în conversația zilnică. Ce fapt să se fi întâmplat de atunci care să îndreptățască persistența cuvântului «anarhie»? Un fapt în lumea celor de jos, în lumea celor potoliți, nu; taurul a fost înblânzit și el își duce mai departe jugul. De anarhia lui nu mai poate fi vorba. S'a întâmplat însă ceva în lumea celor de sus. Să nu fie oare aci cauza persistenței cuvântului? Așa cred.

Cu anul 1907 se sfârșesc frumoșii ani de liniște pentru oligarhia română: anii de digestiune molcomă la sânul bugetului oferit în mod alternativ de misericordia Celui de Sus... Conștiințele începură să se trezească; nu conștiințele celor din oligarhie, ci conștiințele celor infeodați oligarhiei. Căci existau și de aceștia, și încă foarte numeroși. Pe aceștia trebuie să-i cunoști acum pentru ca să înțelegi schimbarea ce se petrece în jurul tău.

Oligarhia care a constituit partidele politice în România, și din mijlocul căreia până acum se alegeau vizirii, adică primi-miniștrii, era restrânsă la un mic număr de familii: boerii de tradiție, de o parte, boeriții prin revoluțiunea (!) de la 1848, de cealaltă parte. Imprejurul oligarhiei însă s'a format cu vremea o clasă numeroasă de cetățeni, o clasă relativ cu cultură și care sta infeodată oligarhiei. Membrii acestei clase, recrutați în cea mai mare parte prin selecțiune din rândul poporului chiar, constituiau instrumentul prin mijlocul căruia oligarhia pune în mișcare mașina Statului. Ei erau funcționarii Statului mari și mici; ei erau deputați și senatori, cari votau legile cerute de interesele celor de sus și adesea negreșit și de interesele lor proprii; ei erau și electorii cari duceau la urnă pe poporul suveran; ei făceau cu un cuvânt bucătăria constituționalismului nostru de paradă. Intre membrii acestei clase infeodate erau tot felul de profesioniști, unii de talent, alții mărginiți și ca minte și ca avut; erau proprietari cu și fără moșie; arendași îmbogățiți, sau în goană după bogăție; erau medici, ingineri, profesori de toate gradele de la cei de cătună până la cei de Universitate, și erau mai ales avocați. Toți aceștia formau un fel de clientelă a oligarhiei. Unii dintre ei, prin talentul și munca lor, de-

veniseră indispensabili oligarhiei și din această cauză ei erau curteniți și ridicați până la posturile cele mai înalte. Această clasă infeodată îndeplinea prin urmare formele legale în statul fundat pe o veșnică ilegalitate. Membrii acestei clase reprezentau cultura apusană pusă în serviciul oligarhiei românești.

Cum erau conștiințele membrilor acestei clase, te lasă să ghicești tu singur, eu nu mai insist. E destul să spun că la cei mai inteligenți «zeflemeaua» ajunsese de rigoare, de câte ori era vorba de drepturile politice ale poporului... Un exemplu în această privință, unul singur, dar caracteristic, cred că-ți va fi de ajuns.

Pe când acela care îți adresează aceste rânduri își făcea studiile sale universitare în București, se găsea la Universitatea de aci unul din profesorii cei mai iluștrii pe cari i-a avut vre-odată țara noastră. Acest profesor, prin talentul și capacitatea sa, exercita o influență covârșitoare asupra tineretului din auditor, și nu a fost student care să fi audiat la dânsul fără ca să ducă în sufletul său câte ceva din influența ce se desfășura de pe catedră. Acest profesor se ilustra nu numai prin talent și capacitate, dar și prin o scrupulozitate exemplară în îndeplinirea datoriilor sale.

Pentru nimic în lume el n'ar fi întârziat cu un minut dela o lecțiune anunțată. Era anunțată lecțiunea pentru ora 5 după amiază, la ora 5 fix sosea și el, fie că înaintea orei, cu câteva secunde numai, s'ar fi întâmplat o eclipsă de soare sau un cutremur de pământ. Nimic nu-l împiedica pe acest profesor de la punctuala îndeplinire a datoriei. El era tocmai idealul pe care îl întrevăzuse poetul antic, care scrisese:

Si fractus illabatur orbis

Impavidum ferient ruinae.

Cu toate acestea acest, profesor, atât de scrupulos în îndeplinirea datoriilor școlare, avea o conștiință foarte împăciuitoare în aceea ce privește datoriile sale față de poporul românesc. De câte ori tineretul care îl ascultă n'a avut ocaziunea să-l audă zeflemizând drepturile acestui popor! Când dânsul bunioară făcea aluziune câteodată, și făcea destul de des, la faptul că cră deputat, nu zicea: «sunt deputatul colegiului I de Gorj sau Vaslui», ci totdeauna: «sunt și eu reprezentatul unui *oarecare* colegiu din această țară», și gestul complectă gândul... Adică un colegiu oarecare în care a voit să mă aleagă guvernul... Poporul ce să aleagă? El este un popor *oarecare*, dator să asculte!

Și acest profesor era ilustru, și dela el învăța tinerimea! Cum erau conștiințele acestei tinerimi însăși, după o așa influență, este ușor de înțeles. Drepturile poporului nu puteau fi decât un subiect de zeflemele. Cel dintâiu venit era indrituit să zică: dați-mi guvernul, adică dați-mi de partea mea oligarhia care să mă prezinte Suveranului ca șef, și atunci am și Cameră am și Senat, am și poporul... Prin urmare conștiințele membrilor acestei clase mijlocii, clasă care se formase între oligarhie și popor, pentru a servi interesele oligarhiei în contra poporului, deși ea reprezintă de fapt cultura pe care o aveam în țară, — conștiințele membrilor acestei clase mijlocii se adaptase destul de bine la cerințele oligarhiei, ba încă uneori mai mult de cât bine. Erau în sânul acestei clase mijlocii unele conștiințe dotate

cu atâta cinism, în cât oligarhia ar fi putut face cu ele orișice ar fi voit. Din fericire însă, nu erau toate așa. Intre conștiințele acestei clase mijlocii erau și unele în care bunul simț și simpatia pentru popor țineau un zăgaz puternic în contra zeflemelei și a cinismului. Erau printre asemenea conștiințe: funcționarii de carieră, profesori, medici, ingineri, avocați cinstiți, în sfârșit toți aceia cari prin serviciul sau profesiunea lor veneau mai des în contact cu poporul, și cari începuseră a se pătrunde de adevărul, că existența lor se sprijină pe munca poporului și nu pe hatărul oligarhiei...

În rândurile acestei clase mijlocii, recrutate, cum spuscrăm, din origini diferite și având conștiințele membrilor ei la un nivel moral așa de variat, cutremurul social din primăvara anului 1907 produse o mare spărtură. Cohesiunea de până aci a clasei se sdruncină adânc. Prestigiul oligarhiei nu mai fu suficient ca să-i țină pe toți membrii numeroasei clase în liniște și servitute. Unii, înfricoșați de vijelia pe care o ridicaseră țărani, părăsiră pe vechiul stăpân, și intrară în serviciul aceluia ce împrăștiă în jurul său frica, se făcură țărăniști și poporaniști. Alții, din potrivă, cum eră și natural, se strânsură și mai mult în jurul vechiului stăpân, și cercară prin teroare să mențină vechea stare de lucruri. Aceștia, deși unii erau eșiți din popor, și deși unii făceau până aci paradă de idei înaintate, încă chiar de idei socialiste, aceștia se arătară cei mai reacționari și cei mai doritori de represiune. Dar partea cea mai numeroasă a clasei sta încă nedecisă. Trecerea de partea poporului, și cu aceasta inaugurarea unei noi vieți politice, eră o hotărâre prea îndrăzneată. Poporul de altmintreli, dovedise că nu știe ce vrea; el vrea o schimbare, dar cum și ce fel nu știuse să spună. Aservirea ca și până aci la interesele oligarhiei, adică continuarea aceleiași comedii constituționale, care durează de mai bine de 40 ani? O asemenea hotărâre părea celor mai aleși ca o îngenunchiare morală încă și mai rușinoasă, ca cea din trecut. Intre aceste două nu mai rămânea decât următoarea: Membrii acestei clase mijlocii, recrutați prin selecțiune din toate mediurile și fiind mai toți înzestrați cu cultură, să ia asupra lor menirea pe care ar fi trebuit s'o ia dela început oligarhia asupra ei: să aplice legile cu sinceritate; să facă educațiunea politică a poporului; și înainte de toate să dobândească *încrederea* poporului, pentruca în numele poporului și *cu voia* acestuia să guverneze. O asemenea hotărâre era singura demnă; dar cine să o propună; și mai ales cine să aibă curajul să o urmeze? Trebuia un îndemn puternic; un îndemn care să influențeze nu numai asupra minții ci și asupra inimii atâtor șovăitori...

Din fericire acest îndemn veni mai curând de cât putea să fie nădăjduit. O intrigă de club puse pe cel mai strălucit reprezentant al acestei clase mijlocii, pe omul de stat cel mai capabil pe care l'a avut țara românească, să alcagă între umilintă și eșirea din partidul oligarhiei albe. El eși din partid și cu aceasta produse îndemnul trebuincios. În câteva zile un nou partid fu constituit sub șefia d-lui Take Ionescu.

Un nou partid nu ca membrii, căci membrii lui sunt în cea mai mare parte foști membri ai partidului adunat în jurul oligarhiei albe, ci un nou partid ca su-

flet, ca tendințe, un partid care ar fi trebuit să fie de la 1864, de când s'a introdus constituția bazată pe principiul: «toate puterile emană dela națiune». Noul partid, după câte-va luni dela constituire, fu destul de puternic ca să se măsoare și să învingă vechile partide. Și cum ar fi putut fi altfel? Eră și timpul ca după un 1907 să se trezească în clasa, în care se găsiu cele mai multe din elementele culte ale țării noastre, conștiința datoriilor cetățenești, și cu această trezire să se sfârșească odată cu «viziriutele» pe cari oligarhia istorică avusese dreptul să le impună atât M. S. Regelui, cât și M. S. Poporului!

Acum înțelegi, iubite tinere, pentru ce persistă cuvântul de «anarhie» în conversația noastră zilnică! Ori ce schimbare pare pentru acei cu deprinderi câștigate o anarhie. Și se poate pentru aceștia o anarhie mai mare, decât aceea de a ridica încrederea poporului la valoarea unui principiu de guvernare, în loc de a-l zeflemisi pe popor, așa cum se făcea până acum?

Acum înțelegi de asemeni pentru ce partidul cel nou, care se reazimă numai pe încrederea poporului, — *takismul*, — este considerat de oligarhia istorică ca partidul corupțiunii! Ori ce schimbare la cele apucate din vechime este în felul său o corupțiune: este ruperea firului tradițional, care susținea așa de bine interesele unora...

Adevărul este însă acesta: *takismul* este lichidarea stării de anarhie în care trăiam; și lichidarea aceasta este numai la început până acum.

(Va urmă)

C. RĂDULESCU-MOTRU

ȘTIINȚA

RELIGIA CELOR PUȚINI

Sentimentul religios este un sentiment primitiv, inconștient la început, de care omul nu devine conștient decât târziu, când inteligența sa a evoluat și s'a desvoltat.

Formele sentimentului religios au variat în fiecare regiune în raport cu climatul și alte împrejurări.

La început oamenii adorau focul, luna și soarele, această formă de religie (sabeismul) a fost odineoară răspândită în Arabia, în Egipt, la Chaldeenii, la Perși și la alte popoare. Mai târziu omenirea s'a dedat la *idolatrie*, adorațiunea unor imagini (idoli) sau a diferitelor obiecte (fetiși) pietre, săgeți, animale, arbori etc. cărora imaginațiunea primitivă le atribuia o putere divină, binefăcătoare sau rea-făcătoare.

Cu cât omenirea înaintă în vârstă cu atâta și sentimentul religios tindea la unificarea unui singur Dumnezeu.

În religia dominantă din Indiile Engleze (*Brahmanismul*) care numără peste 150 milioane de aderenți este o singură divinitate compusă din trei persoane: *Brahma* (creatorul), *Wischnu* (conservatorul) și *Schima* (destructorul). Trinitate pe care mai târziu a adoptat-o și creștinismul sub forma de *tatăl, fiul și Sfântul Duh*.

Această religie conține unele precepte cu mult

mai frumoase ca ale moralei creștine. Pe când evanghelia spune: «Nu fă altuia ceea ce nu vrei să ți se facă ție», precept negativ, care se mărginește a apăra răul. În cartea sfântă a brahmanismului «*Vedas*», acest precept este afirmativ și poruncește astfel: «Fă altuia ceea ce dorești să ți se facă ție».

Din Brahmanism s'a dezvoltat Budhismul, cea mai răspândită dintre religiuni care numără peste 400 milioane de aderenți, ea recunoaște de asemenea un singur Dumnezeu.

Iudaismul sau *mosaismul*, religia evreilor fondată de *Moise* și dezvoltată în urmă de profeți — filosofi evrei — recunoaște și ea numai un singur Dumnezeu pe *Iehovah*.

Din Mosaism s'a dezvoltat *Islamismul* sau *Mahometanismul*. Fondatorul său *Mahomet* disprețuind politeismul concetățenilor săi a căutat să-i învețe monoteismul. Această religie reprezintă cel mai pur monoteism fără intermediul altor persoane. Christos nu este pentru Mahomet decât un profet ca și Moise.

În fine din Mosaism s'a dezvoltat *creștinismul*, care propagă mai multă iubire pentru Dumnezeu decât pentru oameni și care-i pregătește mai mult pentru viața viitoare decât pentru viața pământească. Fondatorul ei este *Christ*.

Creștinismul s'a separat și el la rândul lui în mai multe biserici: catolică, protestantă și ortodoxă.

Când *Luther* în anul 1517 afișă pe ușa bisericii castelului din Wittenberg, cele 95 de teze ce cuprind învățăturile lui, toți reacționarii din vremea aceea considerau acest fapt ca o mare îndrăzneală și necuviință față de religia statului. Evoluția însă și-a făcut cursul ei iar protestantismul numără astăzi 120 milioane de aderenți.

Creștinismul și-a exercitat acțiunea lui culturală asupra omenirii. Cu cât știința va progresa cu atâta numărul aderenților săi va diminua, căci el devine nepuțincios față de trebuințele noastre cauzale. Ca concepție despre lume este în perfectă descompunere, iar ca morală a devenit insuficient.

După cum catolicii la început nu vroiau să recunoască de bine cele spuse de *Luther*, totuși astăzi protestanții refuză în mod energic de a recunoaște *monismul* care se ridică acuma.

În Germania un număr însemnat de oameni de știință și intelectuali au constituit o ligă intitulată *der deutsche Monistenbund*, al cărei scop este de a propaga monismul.

Iată în esență, după revista germană: «*der Monismus*» vederile acestei religiuni științifice, care încetul cu încetul va înlocui celelalte religiuni. Monismul ne învață că universul este etern și nesfârșit, că n'a fost niciodată creat, ci evoluează după legi naturale, eterne; că fenomenele naturei nu sunt decât produsul necesar și incontestabil al forțelor fizico-chimice inerente materiei; că omul nu a fost creat acum șase mii de ani după cum ne spune Biblia, ci că este rezultatul unei transformațiuni succesive, naturale ale unei serii de strămoși mamiferi.

Monismul ne mai arată că omul nu a reușit a pune stăpânire pe forțele naturei grație *revelațiunii* care

este un expedient imaginat a ne dispensa de exercițiul rațiunii, ci grație științei și rațiunii pure. El recunoaște pe deplin valoarea religiunilor și importanța lor pentru înobilirea omenirii, dar neagă în mod absolut că religiozitatea ar trebui să fie neapărat legată de credința în *revelație* care a deslănțuit în omenire ura și fanatismul.

Despre confesiuni, monismul susține că prin siluirea ce ele impun educațiunii tineretului, cu ajutorul autorității statului și prin desacordul pe care-l scamănă în viața socială, au o înrăurire vătămătoare asupra dezvoltării culturale și asupra vieții într'adevăr religioase.

În loc de a crede în supliciile eterne, în raiul și iadul vieții viitoare, moniștii nu cred decât în paradisul și infernul pământesc, în care fericirea și mizeria depinde de modul cum fiecare va ști să se comporte față de sine și față de semenii săi.

Monismul ne mai învață că idealul este profund înrădăcinat în firea omenească și că după cum adevărul ne înveselește rațiunea tot, astfel artele și poezia ne învesolesc viața sentimentală.

Una din obiecțiunile cele mai comune, care se adresează moniștilor de către cei stăpâniți de dogmele canonice este: «că a distruge credința cuiva, în mod brusc, fără a-i da timp să o înlocuiască, este a-l demoraliza»,—nu se poate mai mare naivitate ca aceasta, de oarece credința nu se poate distruge, ea este inerentă firei omenești. Ne naștem cu credință, trăim și murim cu ea.

Judecata această falsă, referitoare la credință, provine din faptul că ea evoluează în raport cu dezvoltarea și gradul de cultură. Omul primitiv are și el o credință ca și cel cult, cu deosebire că credința celui dintâi este supranaturală, pe când a celui de-al doilea este monistă, adică naturală. Unul crede că o moliftă este suficientă a vindeca orice boală, pe când altul nu crede decât în știință și rațiune, singurele cari admit posibilitatea de a vindeca.

* * *

Monismul este religia celor puțini, el nu poate fi înbrățișat decât de acei a căror mentalitate este destul de matură și pregătită a-l pricepe; el nu face concurența religiilor care se adresează mulțimei, căci concepția monistă nu se învață ci se cucerește, ea este rezultatul unei culturi și a unor meditațiuni îndelungate și personale.

DR. N. LEON

Profesor la Universitatea din Iași.

NOUA CĂLĂTORIE A LUI SVEN HEDIN PRIN TIBET

Marele explorator suedez aparține la acea categorie de oameni, cărora nimic nu li se pare greu; acțiunile lor sunt îndreptate către un țel bine stabilit, pe care îl ajung prin o voință neînfrănată, prin o energie, ce ni se pare nouă, supraomenească. Nici stăvilile naturale, nici piedicile puse de oameni, nu-i pot opri la jumătatea drumului, căci știu și pot să treacă peste ele, pentru a sluji științei.

De aceea nu poate să fie carte mai educativă, prin scoaterea în relief a puterii de voință îndreptată spre bine, decât aceia ¹⁾ care cuprinde amănuntele ultimei călătorii a lui Sven Hedin prin Tibetul de Apus, prin locurile neumblate de europeni, însemnate cu o mare pată albă, «unexplored», pe harta cea mai nouă a Tibetului.

Dela descrierea călătoriei lui Stanley prin întunecata și negăzduitoarea Africă, nici una nu e așa de plină de interes și nu cuprinde atâtea peripeții, accidente, greutăți, ca descrierea celor doi ani petrecuți de neobositul suedez pe înălțimele tibetane. El nu avea să lupte, ca și Nansen, numai contra foamei și a frigului sau, ca și ducele de Abruzzi, contra neplăcerilor marilor înălțimi, ci avea de luptat contra oamenilor dușmănoși, speriați de numele unui european; avea de înfrânt, recurgând la stratageme ingenioase, cea mai formală poruncă a guvernului chinezesc, de a opri înaintarea călătorului întreprid, o urmare a convențiunilor dintre Anglia, China și Rusia.

Toate greutățile fură învinse. Scopul a fost ajuns iar rezultatul a răsplătit ostenele. Nu numai că Sven Hedin a stabilit izvoarele Indului și a Brahmaputrei, râul sfânt, și existența, întrezărită abia de alții, a unei șire muntoase — Transhimalaja — paralelă cu zidul himalaian, dar a călcat în templele lamaiste, neatins de picior de european, a trăit în mijlocul vieții mânăstirești, așa de asemănătoare ca formalități, cu acea a mânăstirilor catolice.

Abia întors din marea lui călătorie din centrul Asiei abia începând să se odihnească de sărbătorirea și onorurile din țara mândră de fiul ei și un glas tainic mereu îi șoptea la ureche: «Vino îndărăt în liniștea sălbăteciei». Zărise de departe marea împietrită a munților din sudul Tibetului, care-l atrăgeau acum ca năluca unei taine pe care o atinsese, fără să o descopere. Șoapta se schimbă într'un glas imperios, căruia în cele din urmă îi dădu ascultare. Și astfel, în Octombrie 1906, părăsi din nou viața tihnită din o țară civilizată, pentru sbuciumul prin regiuni necunoscute.

Ajuns la Simla, Sinea Indiei, cea dintâiu piedică îi eși în cale. Guvernul englez, nu numai cănu-i dădu nici un sprijin, dar îl opri de a trece în Tibet, ca o urmare a evenimentelor petrecute aici: ocuparea orașului sfânt, Lhasa, fuga marelui preot Dalai-Lama, etc. Inchizându-i-se așa de pe neașteptate drumul Tibetului, apucă spre Turkestan, neavând cu sine decât un pașport chinezesc pentru această provincie. Trebuia să înșele atențiunea engleză. Dela Leh, unde își formă caravana, apucă spre NE, făcând un mare ocol, prin regiuni nepopulate, muntoase, neprietenoase. La sfârșitul lui August (1907) temperatura se scoborâse la —30°, căci înălțimea podișului atins eră cu mult peste acea a vârfului Muntelui Blanc. Caravana înșirată pe cărări necunoscute, înaintă încet, încet, prin omătul gros ce acopereă pășunile sărace, prin viforul ce îngheță izvoarele de apă. Cu cât înaintau spre răsărit, cu atât greutățile creșteau; aproape în fiecare zi câte un cal rămânea pradă lupilor. Nici o suflare omenească. Drept

tovarășe de drum, câteva ciori, care se abăteau pe cadavrul cailor, spre a le ciupi ochii abea închiși. Proviantul — orezul — pentru oameni, scădea văzând cu ochii, mai ales de când cu o parte din el trebuia să se hrănească și animalele ce nu aveau ce paște. Apucară spre sud, spre locul dorit. La explorarea lacului Lighten, cea dintâiu baie fără voie. Surprins în largul lacului de o furtună, cum numai prin stepele deschise se deslănțuește, Hedin și doi tovarăși se rătăcesc de lagărul caravanei, muiiați până la piele de valurile sbuciumate. Cu hainele bocnă pe ei, petrec pe țărnul pus-tiu o noapte cu lună, dar și cu —20° de frig.

După 79 de zile de singurătate, întâlnesc cei dintâi nomazi, vânători de yak și gazele. Bucuria de a avea în sfârșit măcar lapte cald, e mai mare decât frica de a nu fi întâmpinați de trimișii guvernului spre a-i întoarce pe drumul de unde au venit. Norocul pentru întâia oară le surăde. Din împrejurări ră-mase tainice, la împotrivirea numai de formă a lui Hedin, guvernorul de Naktsang, ce i-a eșit în cale, îi învoi să se scoboare până la Sigatse, locul de reședință al celui mai mare Lama, rămas după fuga lui Dalai-Lama din Lhasa. Aceasta era o mare victorie reputată contra oamenilor, după rezistența contra naturei, căci în drumul spre Sigatse, trebuia să treacă peste pasul Sela-la (5506 m.) linia de despărțire a apelor dintre Tibet și Oceanul Indic. De aici putu să-și arunce ochii peste creșetele înzăpezite și înșirate de la apus la răsărit ale lanțului transhimalaian. «Marius nu putea fi mai mândru de triumful său în războiul contra lui Jugurta de cât mine, când am câștigat cea dintâi victorie contra Transhimalaei, ajungând pe Sela-la, scăldat acum în lumina lunii».

În Sigatse, cu toată binevoitoarea primire a marelui preot, drumul spre Lhasa îi este interzis. Trebuie să se întoarne spre apus. Singura concesie ce i s'a făcut a fost să nu apuce drumul prin pustiu, ci să se folosească de marele drum de pe Brahmaputra. După ce studiază viața monahală din cetatea sfântă, se găti de plecare. Cu toată escorta, sub a cărei pază e condus îndărăt, îndărătnicul călător, nu poate să meargă pe drumul descris de atâția alții înaintea lui; găsește mijloace, mai cu voe, mai cu viclesug, să se abată ba spre Sud până în Nepal, ba spre Nord pe cursul râului Mytschu, doar doar va putea ajunge până la locul sfânt (Dangrajumtso); pe care însă nu-i e dat să-l vadă și să-l cerceteze. Când au simțit Chinezii că nu e de glumă cu europeanul viteaz, s'au opus cu tot dinadinsul la înaintarea spre Nord. Silit prin amenințări, se înturnă îndărăt la drumul larg, trecând însă încăodată de-a curmezișul Transhimalaei, ținta sa principală. În lunga cale din valea Brahmaputrei, moartea lovește pe cel mai credincios slujitor din caravană, unul care a condus pe mulți exploratori ai Tibetului. E mișcătoare descrierea înmormântării unui musulman, în valea râului sfânt pentru brahmani. Dar durerea nu poate să-l reție în loc. Scopul e neconținut înaintă, ca și într'un război. Și astfel e condus la izvorul Brahmaputrei, ce oșea dintr'un ghețar măreț lăsat pe spinarea înaltă de aproape 7000 m. a munților Kubigangri. Ajuns în regiunea locurilor dintre Indus și Brahma-

1) Sven Hedin. Transhimalaja 2 vol. Leipzig, Brockhaus, 1909 25 fr

putra, la explorarea lacului Manasarovar, aripele morței puțin au lipsit să nu-l doboare. După explicarea călugărilor, zeii cu locuința în lac, s'au mâniat de îndrăsneala celui ce a vroit să le tulbure liniștea, asvârlind în fundul lacului frânghia cu care măsura adâncimea. O strașnică furtună îl surprinse în largul apei. Talazuri cu creasta de spumă, asvârleau mica luntre ca o coajă de nucă. Cum a scăpat de această furie a apei, e o adevărată minune. De la lacuri și până la Godak, drumul bătut trece prin locuri populate, în orice caz mai ademenitoare pentru călătorul ostenit. Totuși, un ocol de aproape 300 km., îl duce la o nouă isbândă, descoperind și izvoarele Indului, stabilind astfel obârșia sigură a celor două mari fluvii, ce curg în direcție opusă, cuprinzând ca în niște brațe uriașe, capetele celui mai înalt zid pământesc. În sfârșit se apropie de locuri civilizate, nu spre a termina călătoria ci spre a poposi, pregătindu-se pentru o nouă și lungă expediție. Oprit de oameni de a străbate Tibetul, își făcu planul să-l cucerească, înșelându-le vigilența. Așa de stăpânit de voință era, în cât nu-l oprî în loc ademeneala unei vieți tihnite, nici nu-l înspăimântă singurătatea podișurilor sălbatice ori frigul polar amenințător. Iși propusese să cunoască Transhimalaia; între cele două trecători străbătute până acum, rămase o distanță de 500 km. necunoscută; trebuia să mai rămâe spre a nu săvârși lucrul pe jumătate. Intre oamenii care îl opreau și natura neprietenoasă, alese pe aceasta din urmă, lăsându-se în seama ei.

Adunându-și o altă caravană, răspândi vorba că să repede până la Chotan în Turkestanul de răsărit, încotro îi era învoit să se îndrepte. Ajuns însă aproape de trecătoarea de peste Karakorum, lăsă la o parte drumul obișnuit și se avântură din nou pe cărările necunoscute, neumblate, ale Tibetului apusan. Nici rugămintile conducătorilor caravanei, când să rătăceau prin văile întortochiate, astupate de năruituri de stânci ori omete groase, nici primejdia foamei când se descoperi neprevăderea șefului caravanei, care se aprovizionase ca pentru o preumblare până la Chotan, nici furia viforului ce-i învăluiau într'un nour întunecat de omăt, nu-i putură înfrânge oțelita lui voință.

Înainte, cu ori ce preț. Și omul a învins prin pașii neșovăitori. Nu e vorbă, au scăpat de moarte ca prin urechile acului. Frigul creștea din ce în ce, până când într'o seară mercurul din termometru a înghețat; caii, piereau cu duiumul; proviantul se sfârșise aproape cu totul; existența oamenilor era aproape sleită. Dacă mai ținea vremea dinpotrivă câte-va zile mai mult de o lună, rămâneau cuprinși în mormântul zăpezii ce nu mai contenea să cadă. Aproape zilnic, în acest timp de chin, Sven Hedin scria în carnet, variantele următoarelor rânduri:

Viforul se schimbă în uragan și numai mugetul lui se aude. Din cortul meu nu se vede de jur împrejur de cât un haos alb; o pânză albă se lasă din cer și până la pământ. Nici măcar corturile nu se pot zări în viscolul ce presară peste totul omătul fin ca o făină. Nu e de gândit să se ațâțe focul, iar frigul e de 17 grade la trei ceasuri după amiază. Tipenie de om nu

se zărește pe afară, ca și când aş fi singur în pustietatea aceasta».

Primele semne de prezența nomazilor, deșteaptă speranța de viață în caravana istovită. Acum apărea însă altă piedică. Europeanul căruia i s'a oprit drumul prin Tibet, nu trebuia să fie recunoscut, căci altfel moartea de care abea a scăpat, îl cuprinde cu siguranță în brațele ei de ghiață la întoarcerea silită. Ori ce urmă de civilizație: chibrituri, cărți, instrumente, trebuiau ascunse cu multă iscusință; iar stăpânul caravanei, îmbrăcat în hainele tibetanului de rând, schimbat în păzitor de oi, deveni slugă supusă a unui negustor — șeful caravanei — ce se informează de cantitatea de lână ce poate să o cumpere în vară. Șiretenia n'a prins multă vreme. «Nici o dată negustor de lână nu s'a scoborât în ținuturile noastre, venind pe vreme de iarnă dinspre părțile nordice» ziceau cei mai iscușiți în vicleșuguri, bănuind mai ales pe sluga», ce îndrăsnea să călărească în tovărășia stăpânului. Și așa, din ștafetă în ștafetă, telegraf viu, vestea repede fu transmisă guvernatorului ținutului. La un conac, se pomeniră cu o escortă înarmată până în dinți, ce avea ordin să facă percheziția minuțioasă a caravanei. Șiretenia fu descoperită, dar ea folosise, căci Sven Hedin își ajunsse ținta. Trecuse vârfurile înalte ale Transhimalaiei, stabilind existența șirei muntoase ce leagă munții vizitați de el în cea dintâi jumătate de drum cu nodul Pamirului. Descoperit, pe când se lăsa înspre valea Brahmaputrei, i se refuză hotărât înaintarea. Guvernatorul — care avea ciudă pe administrația chinezească — îi îngădui numai să apuce spre nord, pe alt drum de cât acel pe care venise. S. H. nici nu se așteptă la această favoare, care era și dorința lui adâncă. În acest chip străbate pentru a 7-a oară munții descoperiți de el, trecând trecătoarea Sangmo la 5820 m. Ca și când și pământul capătă viață, de pe această înălțime, i se desfășură în toată splendoarea ei marea munților uriași, acoperiții de cel mai albastru cer de primăvară.

Pare că natura ținea să-și arăte întreaga ei frumusețe și grandiozitate în ultima salutare dată celui dintâi călător ce a voit să îndrăsnească a o cunoaște. După atâtea împotriviri, ca și ziua din poveste, se dădu bătăută, lăsând privitorului amintirea celui mai măreț tablou ce a putut vre-o dată să-l prindă ochii unui european.

Mai ales «lacul sfânt» Dangrajumtso ca un smaragd imens cuprins în inelul de munți acoperiți cu ghețari, îl chema de a treia oară către farmecele lui. Dar osteneala atâtor luni de chin începu să se arăte. Pentru întâia oară munții tibetani îi aduce aminte de patria depărtată și de cei ce-l credeau pierdut. «Eram sătul de tot: de geografie, descoperiri și aventuri; îmi era dor de casă». Arătarea magică a lacului albastru însă tot nu-l lasă în pace. Încearcă să se îndrepte spre el, dar sulțile soldaților ce-l escortau fură întoarse spre el, cu toată hotărârea păzitorului răspunzător. Nu mai era de glumit. Datoria soldatului legată cu credința fanatecului ce nu putea să îngăduie profanarea locurilor sfinte de către un străin, îl opriră de la ultima încercare, ce era, e dreptul, și o sfortare de voință dusă la esces. Dorul de patrie, de o parte, piedica tibe-

tanilor de alta, îl siliră să apuce spre apus, dealungul Transhimalaiei, luând drumul spre casă.

«Rămâi cu bine, tu patrie a Antilopelor, țară sfântă a lui Taschi-Lamo, tu pământ în a cărui văi tănuite străinul nu a putut pătrunde de cât după ce a trăit două ierni polare și îmbrăcat ca un cioban ce mâna un cârd de oi sperioase. Mi se pare că luându-mi rămas bun de la tine mă despart și de cea mai bună parte din tinerețea mea și de capitolul cel mai de seamă din istoria vieții mele». Aceste sunt vorbele cu cari omul care a îndurat chinuri, ostenele, foame și frig în serviciul științei, le rostește când s'a apropiat de cel dintâi sat în care a găsit o găzduire europenească, în casa unor misionari. În țara lui îl așteptară dela rege și până la ultimul lucrător, primindu-l ca pe un oaspete împăratesc. Astfel se răsplătește aiurea acei cari își consacră puterea de muncă și de voință pe altarul științei, un factor impunător de înălțare, mândrie și respect pentru un popor.

DR. I. SIMIONESCU.

Iași.

Profesor la Universitatea din Iași.

CRITICA

CRITICUL LUI «FRUNZĂ VERDE»

În No. 21, Vol. 6 din Noua Revistă Română s'a publicat un articol al meu intitulat: *Frunză verde în poezia populară*.

În acest articol vorbesc despre întrebuițarea lui «Frunză Verde», în poezia noastră populară.

Arăt, cu dovezi, că acest «Frunză Verde» se întrebuițează în vre'o 17 figuri.

Arăt că în ziua de astăzi, în poezia noastră se întrebuițează nu numai «Frunză Verde» de ce se poate ca: frunză verde busuioc, frunză verde măr domnesc, frunză verde de susaiu, etc. ci și frunză verde *de ce nu se poate*, ca: frunză verde trei *granate* (granate: pietre scumpe), frunză verde *solz de pește*, frunză verde *matostat* (piatră prețioasă), frunză verde de *pospaiu*, (ometiță).

Arăt că pe la început, în vremuri, *frunză verde* trebuie să se fi întrebuițat cu înțelesul *de a preciza timpul* și dau exemple pentru a se înțelege lucrul.

Spun că: «Această întrebuițare, făcută la început din nevoia de a determina timpul a *putut cu începutul* să ajungă un fel de *modă*, mai vârtos că înlesnea alcătuirea versurilor de la început».

Am zis *modă* pentru că numai graba sau despotismul unei mode putea să aducă a se întrebuițata una peste alta frunză verde calomfir cu frunză verde solz de pește, frunză verde matostat și țipirig și lapte acru, și câte altele.

Spun că, cum o fi ajuns pe vremuri un fel de modă această întrebuițare de frunză verde, la începutul versului, *nu putem s'o știm*, dar *conjecturi* putem «face».

Mai departe fac și eu o conjectură, adică îmi dau părerea cum putea să se ajungă la această modă. Spun că moda se putea naște și cu încetul «numai prin circulațiunea din gură în gură a cântecelor popu-

lare, dar arăt și explic cum mai lesne s'a putut face prin niște oameni «*de meserie*» și anume prin *breasla lăutarilor*.

În sfârșit încheiu că chipurile așa de variate, cu frunză verde *de ce se poate* și *de ce nu se poate* din poezia noastră populară de astăzi: «*sunt datorite a-bilității lăutarilor, care în graba improvizării pen-tru a încheia mai repede versurile*» pun mâna pe frunză verde de ce gălesc.

Așa dar în articolul meu se cuprind următoarele lucruri:

1) Că *frunză verde* în poezia populară e de demult, din vremuri; dar nu caut dacă acest frunză verde e de la Romani, de la Daci ori mai știu eu de unde; nu întreb cine i-au fost părinții, îl gălesc născut gata și trăind în poezia noastră populară. Și cred că nici nu eram obligat să-i caut numai decât părinții. Pot să vorbesc de cinevă și să spun cum îl văd sau cum îmi pare astăzi, fără să cercetez numaidecât ce-a fost eri sau ce va fi mâine.

2) A fost o vreme când în poezia noastră populară se întrebuițata numai *frunză verde de ce se poate*.

3) *Frunză verde de ce se poate* se întrebuițata odată în poezia noastră cu scop de a determina timpul.

4) O modă a făcut ca pe lângă *frunză verde de ce se poate* să se întrebuițeze și *frunză verde de ce nu se poate*.

5) Moda aceasta a putut fi făcută mai probabil de lăutari.

Atâta a fost în articolul meu. Am discutat o chestiune de folklor și mi-am dat părerea.

N'am râs de nimeni, n'am insultat pe nimeni, n'am ofensat pe nimeni: am vorbit de ce-am avut de vorbit, am trecut înainte și mi-am văzut de drum ca orice om care e la locul lui, care e în toată firea și care se respectă.

*

În No. 7 Vol. 7 din «Noua Revistă Română» apare un articol intitulat: *Povestea lui frunză verde*, semnat: *Artur Gorovei*.

Articol de critică.

Onor. critic însă nu vorbește nimic despre cele cuprinse în articolul meu, ci vorbește de multe și variate lucruri cari n'au nimic cu articolul.

Așa spune că chestiunea lui *frunză verde* este „o întrebare mare” și „*minți iscusite au încercat să-i afle rostul*” și... se vede, nu l-au aflat.

Afirmă însă: „O *singură explicare posibilă: coloniștii lui Traian au adus... frunză verde și aceasta ar fi încă o dovadă a latinității noastre*”... și mai încolo spune că: „*Schukardt tăgăduiește cu îndârjire această dovadă*».

Vorbește de Greci, de Romani, citează începuturile unor poezii străine, spune că Portugezii n'au venit nici odată în atingere cu Brazilienii. Spune că «frunză verde» vine dela Romani nu dela Țigani. Invoacă pe Traian, pe Christos, pe Eminescu, mi se pare că spune și povestea lupoaicei cu Romulus și Remus, și face și geografia Indiei vechi. Spune, cum zic, multe lucruri și variate, dar cari n'au de-a face cu articolul meu. Se vede că nu l-a citit în întregime, ori n'a avut când să-l înțeleagă.

Dar despre asta n'am nimic de zis.

Oricine are dreptul să creadă cum îi vine îndemână. Nu e obligat nimeni să fie de aceeași părere cu tine. Poate să-i placă și poate să nu-i placă articolul tău și poate să spună ce i-se pare adevărat și ce nu.

Cine se interesează serios de dezlegarea unei chestiuni n'o să citească numai ce zic criticii, trebuie să citească și opera.

E însă altceva de care poți să te superi.

Adică cu ce drept cineva, sub cuvânt că e critic, ar veni să ți se așeze dinainte, cu căciula pe ceafă, cu mâinele până la cot în buzunarele dela pantaloni și, ni tam ni sam, fără să-i fi făcut nimic, să înceapă a-ți spune că ești cârn ori că ești cu nasul mare, ori cu părul roșu?...

Onor. nostru critic îmi spune că: *desleg această întrebare cu mullă ușurință*, ba că articolul meu e un *articolaș* (deși — dacă e vorba să ne măsurăm articolele — al meu e de trei ori mai lung decât al d-sale), ba că *minți foarte iscusite au încercat să afle rostul chestiunii*, ba că trebuie *cunoștiți, cum-pănire, limpezime în judecată*...

Eu însă nu mă supăr nici de acestea, pentru că nu mă privesc. Cele zise privesc pe cine le zice și depind de buna-i creștere și de respectul ce și-l poartă însuși.

Vezi uneori pe stradă câte unul care înjură pe toată lumea și nu se supără nimeni.

TH. D. SPERANTIA.

LITERATURA

REGRET

Domnul Saval, pe care toți cei din Mantes îl numesc «taica Saval», s'a sculat. Plouă. E o zi posomorâtă de toamnă; frunzele cad. Ele cad încetisor în apă, ca o altă ploaie mai deasă și mai molatecă. Domnul Saval nu e vesel. Se tot plimbă de la sobă la fereastră și de la fereastră la sobă. Viața își are zilele ei posomorâte, pentru el nu va mai avea de cât zile triste, căci acum are 62 de ani! E singur, flăcău bătrân, fără nimeni împrejurul lui. Cât e de urât să mori astfel, singur cuc, fără vreo iubire sinceră!

Se gândește la traiul lui atât de searbăd, atât de gol. Își vede, în trecutul de demult, în trecutul copilăriei sale, casa, casa cu părinți; apoi gimnaziul, vacanțele, timpul cât a studiat dreptul la Paris. În urmă boala tatălui său, moartea lui.

S'a întors să locuiască cu mama lui. Au trăit amândoi, tânărul și femeia bătrână, liniștiți, fără să mai dorească ceva. Și dânsa a murit. Cât e de tristă viața!

A rămas singur. Și acum, o să moară și el, la rândul lui. O să dispară și atâta tot. N'o să mai fie Domnul Paul Saval pe pământ! Ce lucru spăimântător! Alții vor trăi, se vor iubi, vor râde și el nu va mai viețui. E de mirat cum poți râde, petrece, fi vesel, sub veșnica siguranță a morții. De-ar fi numai probabilă, moartea asta, ai mai putea nădăjdui ceva; dar nu, e inevitabilă, tot atât de neînlăturat ca noaptea după zi.

Dacă măcar viața lui ar fi învăluit ceva; dacă ar fi

făcut el ceva; dacă ar fi avut aventuri, plăceri grozave, succese, satisfacții de tot felul. Dar nu, nimic. Nu făcuse nimic, nimic alt ceva decât să se scoale, să mănânce, totdeauna la aceeași vreme, să doarmă. Și tot așa a dus-o până la 62 de ani. Nici nu s'a însurat măcar, ca alți bărbați. Pentru ce? Da, pentru ce nu s'a însurat? Ar fi putut-o căci avea oarecare avere. Oare i-a lipsit ocazia? Se prea poate! Dar omul le face să se ivească, ocaziile astea. Era moale, iată pricina. Moleșeala era răul lui cel mare, greșeala lui, vițiul lui. Câți oameni nu isbutesc în viață din cauza moleșelei. Le vine atât de greu unor firi să se ridice, să se miște, să facă, să dreagă, să vorbească, să studieze.

Și nici iubit n'a fost. Nici o femeie nu dormise la pieptul lui într'o complectă uitare de sine. Nu cunoștea turburările delicioase ale așteptării, fiorul dumnezeesc al unei străngeri de mâini, extasul pasiunii covârșitoare.

Ce fericire supraomenească trebuie să ne copleșească inima când buzele se ating pentru întâiași dată, când strângerea a patru brațe, fac o singură ființă, o ființă pe deplin fericită, din două ființe nebune una după alta.

Domnul Saval se așezase cu picioarele la sobă, în costum de casă. Firoște, viața lui fusese neizbutită, cu totul neizbutită. Cu toate astea, el iubise. Iubise în taină, cu durere, cu moleșală, cum făcea orice. Da, iubise pe vechea lui prietină, doamna Sandres, nevasta camaradului său Sandres. Ah! de ar fi cunoscut-o ca domnișoară! Dar o întâlnise prea târziu, era deja măritată. Cu siguranță că ar fi cerut-o, pe dânsa. Cum o iubise totuși, fără întrerupere, din prima zi!

Își aducea aminte de emoția lui de câte ori o vedea, de mâhnirea ce-l cuprindea când o părasea, nopțile când nu putea dormi fiindcă gândea la ea.

Dimineața se trezea totdeauna mai puțin amoretat ca seara. Pentru ce?

Cum fusese odinioară de frumoasă, gingașă, blondă, frezată, surzătoare! Sandres nu eră omul ce-i convenea. Acum dânsa avea cincizeci și opt de ani. Părea fericită. Ah! de l-ar fi iubit, odată! de l-ar fi iubit. Și de ce nu, când el o iubea?

Dacă ar fi ghicit, numai, ceva.... Nu ghicise ea nimic, nu văzuse, nu înțelesese nimic. Și ce-ar fi gândit? De i-ar fi vorbit, ce i-ar fi răspuns!

Și Saval se întreba mii de lucruri. Își retrăia viața, căută să prinză o mulțime de amănunte.

Își aducea aminte de nopțile cele lungi petrecute la Sandres, când soția lui eră tânără și atât de fermecătoare.

Își reaminteă fleacurile ce i le spuneă ea, accentele pe cari le întonă, mici surâsuri mute ce trădau atâtea gânduri.

Își aducea aminte de plimbările lor, câte și trei de-a lungul Senei, de Duminicile și dejunurile lor pe iarbă, căci Sandres eră funcționar la subprefectură. Și deodată amintirea precisă a unei după amiezii petrecute împreună, într'o pădurice de-a lungul apei, îi năvăli în minte.

Plecaseră de dimineață, ducând cu dânșii mâncările în niște pachete.

Eră într'o zi frumoasă de primăvară, una din acele zile ce te înviorează.

Totul e bine, totul pare fericit, Păsărelele ciripesc

mai vesel și bat din aripi mai repede. Mâncaseră pe iarbă, sub niște sălcii, lângă apa scăldată de soare. Aerul era cald și îmbălsămat de miros de sevă; îl sorbeai cu nesațiu. Ce frumoasă era ziua cea!

După dejun Sandres adormise pe spate: «Cel mai bun somn din viață» spuse când se trezi.

Doamna Sandres luase brațul lui Saval și amândoi plecaseră de-a lungul malului.

Se sprijinea pe dânsul. Râdea, spunea: «Tare sunt înviorată, prietene».

Și el o privea cutremurându-se până-n adâncul inimii, simțind că pălește, temându-se ca ochii să nu-i fie prea îndrăsneți, ca o tremurătură de mână să nu-i trădeze taina.

Dânsa se împodobise cu o coroană făcută din iarbă și nuferi și-l întrebă: «Așa, îți plac?».

Și cum el nu răspundea nimic — mai de grabă i-ar fi căzut în genunchi — ea se puse pe râs, pe un râs nemulțumit, spunându-i în față: «Haida de, prostule. Vorbește ceva!»

Era cât pe ce să plângă, tot fără să găsească un singur cuvânt.

Toate astea îi năvăleau în minte precise ca'n întâia zi! Pentruce îi spusese ea: «Haida de, prostule. Vorbește ceva!»

Și-și aduse aminte cum se sprijinea încetșor pe el. Trecând pe sub un copac aplecat, el îi simțise urechea atingându-i obrazul și se retrăsese brusc, de teamă ca nu cumva ea să creadă intenționată atingerea.

Când dânsul îi spusese: «Oare n'ar fi timp să ne întoarcem?» ea îi aruncase o privire neîncrezătoare. Desigur, îl privise curios. Pe atunci nu gândea la aceasta de loc; și iacătă că acum își aducea aminte!

— Cum dorești, prietene. Dacă ești obosit, să ne întoarcem.

Și el îi răspunse:

— Nu că sunt obosit, dar Sandres s'o fi sculat.

Și dânsa, înălțând din umeri îi spuse:

— Dacă te temi că soțul meu să nu se fi deșteptat, asta-i altă socoteală; să ne întoarcem!

La întoarcere, tăcea și nu se mai sprijinea pe brațul lui. Pentruce?

Acest «pentruce» încă nu și-l pusese. Acum îi părea că înțelege ceiace nu pricepuse până atunci.

Oare?...?

Domnul Saval roși și se sculă buimăcit ca și cum cu treizeci de ani mai tânăr, auzise pe doamna Sandres spunându-i: «Te iubesc!»

Oare e posibil? Această bănuială ce-i pătrundea în suflet îl chinuia!

E oare posibil ca el să nu fi văzut, să nu fi ghicit?

Oh! de-ar fi adevărat, că norocul îi bătuse la ușă și că el nu dăduse să-l prindă?

Iși zise: «Vreau să știu. Nu mai pot rămâne în îndoială. Vreau să știu!»

Și se îmbracă repede. Gândea: «Am șizeci și doi de ani, ea cinzeci și opt; se cade prea bine s'o întreb.»

Și ieși.

Casa lui Sandres se afla de cealaltă parte a străzii, aproape în fața casei lui. Se îndreptă în spre ea. La sunetul de clopot, servitoarea veni să-i deschidă.

Ea fu mirată că-l vede așa de dimineată.

— Dumneavoastră, la ora asta, domnule Saval, vi s'a întâmplat vreo nenorocire?

Saval răspunse:

— Nu, dar dute spune cucoanei că ași vrea să-i vorbesc cât mai de grabă.

— Cucoana pregătește compoturile de pere pentru iarnă: e în bucătărie și neîmbrăcată.

— Bine, dar spune-i că e un lucru important.

Servitoarea se duse și Saval începuse să se plimbe în salon cu pași mari și nervoși. Și cu toate astea nu se simțea încurcat. O va întreba lucrul acela, cum ar întreba ceva despre bucătărie. Și asta fiindcă avea șizeci și doi de ani!

Ușa se deschise; apărură dânsa. Acum, era o femeie grasă și rotundă, cu fața plină și cu râsul zgomotos. Ținea mâinele depărtate de corp; mânecile îi erau suflecate deasupra brațelor goale îmbibate de zeamă zaharisită. Întrebă liniștită:

— Dar ce-i prietene; ești cumva bolnav?

El răspunse:

— Nu, dar vreau să te întreb un lucru ce pentru mine are multă însemnătate și care îmi chinuște inima. Imi promiți că-mi vei răspunde fără înconjur?

Ea surâse.

— Sunt totdeauna sinceră. Vorbește.

— Iată ce: te-am iubit din ziua în care te-am văzut. Oare ai observat aceasta?

Dânsa răspunse zâmbind:

— Haida de prostule! Firește că am observat-o din prima zi!

Saval începu să tremure; îngână:

— Așa dar ai știut...? Atunci...?

Și tăcu.

Ea întrebă:

— Atunci...? Ce?

El răspunse:

— Atunci... Ce-ai fi gândit?... că.. ce... Ce-ai fi răspuns?

Dânsa râse mai tare. Picăturile de sirop îi lunecau până 'n vârful degetelor și cădeau pe parchet.

— Eu?... Dar nu m'ai întrebat nimic. Nu eu trebuia să-ți fac o declarație.

Făcui un pas spre ea:

— Spune-mi... spune-mi... Îți reamintești ziua aceea când Sandres adormi după dejun pe iarbă... și când noi amândoi ne-am plimbat împreună, până în acel loc...?

Aștepta. Dânsa încetă să mai râdă și acum îl privea drept în ochi:

— Firește că-mi aduc aminte.

El reluă tremurând:

— Ei bine... în ziua aceea... de-aș fi fost... de-aș fi fost... întreprinzător... ce-ai fi făcut?

Începu iar să râdă, ca o femeie ce nu regretă nimic și răspunse sincer, cu glasul limpede și cam ironic:

— Aș fi cedat, scumpul meu.

Apoi se întoarse și fugi spre compoturile ei.

Saval ieși în stradă, mâhnit ca după o nenorocire. Mergea pe ploaie, cu pași repezi, drept înainte, coborând spre mal, fără să gândească încotro se îndrepta.

Când ajunse la mal, apucă la dreapta, și începu să-l urmeze. Merse mult timp, ca mânat de un instinct. Hainele-i curgeau de apă, din pălăria-i moale ca o cârpă picura ca dintr'o streășină. Mergea mereu, mereu înainte. Și se pomeni la locul unde dejunaseră odinioară și a căruia amintire îi copleșea acum inima.

Se așeză sub arborii desfrunziți și plânse.

GUY DE MAUPASSANT

(Trad. de P. L.)

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

SOCIALISM ELECTORAL ÎN HAINĂ POPORANISTĂ

Socialiștii vor desființarea proprietății. Poporaniștii sunt pentru întărirea miciei proprietăți. Prin urmare poporaniștii nu sunt socialiști.

Astfel se argumentează în presă, în întruniri și chiar în Parlament. Așa, de pildă, iată ce afirma un fost ministru și actual președinte al Camerii în ședința din 12 Decembrie 1907.

«Mă mir de felul în care se tratează o chestiune științifică, și cum se aduce o învinuire de socialism unor proiecte de legi, cari numai de socialism nu pot fi învinuite. Oricine are o oarecare idee de socialism, își poate da seama de netemeinicia unei asemenea învinuiri. În doctrina socialistă din țările occidentale, născută din trebuințele proletariatului industrial, care nu există la noi, — ideia proprietății individuale este combătută de toți socialiștii».

«Socialiștii din țările apusului, produși de proletariatul industrial, nu consideră pe țaranul mic proprietar ca un partizan, ci ca un dușman firesc al ideii socialiste».

Este întemeiată această argumentare? Nu. Aceste afirmări, dacă nu sunt izvorâte din dorința de a curăți partidul liberal de o grea învinuire, — dovedesc că cel care le-a rostit nu este de loc în curent cu mișcarea socialistă din țările apusului.

Intr'adevăr, ce urmărește astăzi socialismul în Franța? A rămas el credincios idealismului de altă dată? Adică, este el încă și astăzi încredințat că nedreptățile aci pe pământ vor lua sfârșit de îndată ce utopiile și cețoașele formule marxiste vor fi atât stăpânitoare pe mințile celor cari cârmuesc noroadele?

Nu, de mult socialismul în Franța a încetat de a mai fi o propagandă de doctrine utopice și încâlcite. Astăzi, socialismul nu-și mai amână împlinirea idealului într'un viitor foarte îndepărtat. În Franța și aiurea, căpeteniile socialiste au iuțit pasul și sub îndemnul lor, socialismul, lepădându-se de Marx și de toți sacerdoții, altă dată apoteozăți, și-a schimbat și tactica și doctrina: din idealist a devenit pozitivist, din teoretic a devenit foarte practic, din nebuloz a devenit foarte simplist.

«După ce a trecut, în scurgerea veacului, prin faze diferite, religios și autoritar cu Saint-Simon, umanitar și sentimental cu Fourier, dialectic cu Proudhon, pretențios științific cu Marx și Lassale, socialismul, ne spune D'Eichthal, se prezintă astăzi ca o putere electorală, țintind prin buletinul de vot la cucerirea parlamentului

și a influențelor politice și sociale, cari depind de el».

Înțelegeți? Astăzi socialismul este în Franța o forță electorală având ca armă în potrivea ordinii sociale buletinul de vot. S'a rupt dar cu vechea teorie marxistă. Nu se mai crede astăzi în lagărul socialist că influența politică a unei clase este deadreptul isvorâtă din forța economică; adică, nu se mai crede că, numai îmbunătățindu-și starea materială, va putea muncitorimea să-și croiască și să-și netezească pârtia în spre puterea politică. Astăzi teoria este răsturnată. Socialismul modern crede că, de îndată ce puterea politică va fi cucerită, restul va veni dela sine.

«Marx — spune un scriitor — a trebuit să se întoarcă cu fața în jos în mormântul său, când a auzit că se predică asemenea erezii de către niște discipoli, cari se închină la el ca la un Dumnezeu».

Odată îndrumat astfel, socialismul s'a văzut silit să-și arate încă odată lipsa de respect față de cei mai venerați ai săi pontifi. Așa, votul universal, numit de Engels «cel din urmă instrument de împilare în mâinile claselor posedante», și multă vreme disprețuit în tabăra socialistă, este de câțva timp foarte mult prețuit de căpeteniile socialiste și adoptat ca zdravănă armă de luptă. De atunci idealul ca și întreaga doctrină socialistă s'au schilodit cu desăvârșire.

Și nu e greu de priceput pentru ce. E la mintea omului că propaganda electorală n'ar fi prins dacă muncitorilor zoriți de nevoi, li s'ar fi dat niște făgădueli, cari, chiar realizabile să fi fost aveau să se împlinească într'un viitor foarte îndepărtat. Cine ar mai alerga să asculte pe oratorii socialiști, și cine le-ar da votul, dacă în locul neînțeleșelor teorii marxiste, nu li s'ar desfășura programul unor grabnice și concrete revendicări în potrivea ordinii sociale.

Nevoile electorale, au scoborât dar jos de tot idealul socialismului.

Astăzi, nu se mai vorbește de prefacerea morală, fără de care — spuneau vechii apostoli ai socialismului — oricâ schimbare în bine este cu neputință. Nu se mai pomenește nici de sacrificiul datorit societății, principiu pe care se întemeia propaganda sectelor comuniste.

Astăzi, din potrivă, se atâță și se întărită patimile cele mai josnice, și toată grija propagandiștilor stă în a nu izbi în prejudecățile poporului suveran. «Cară este ținta actuală a grupului socialiștilor ziși parlamentari? se întrebă E. Reclus. Să adune voturi și să cucerească puterile publice... atrăgând pe alegători prin toate meșteșugirile care îi ademenesc, și dându-și toată silința să nu le izbească prejudecățile».

Așa se explică pentru ce în discursuri și în ziare, socialiștii se străduiesc să bată în struna celor mai înjositoare poftă. Așa se explică pentru ce, începând cu impozitele și sfârșind cu serviciul militar, toate sarcinile care apasă azi asupra individului sunt puse spre desființare în programul socialist. Așa se explică pentru ce, în rândul celor mai năzdrăvane făgădueli este în totdeauna vârâtă și promisiunea de a despuia pe cei avuți în profitul celor strâmtorați.

Bine înțeles că simpatiile celor de jos se îndeasă în jurul celor cari promit atâta fericire și belșug, și ceata deputaților socialiști sporește mereu.

Am biruit! Avem atâtea milioane de voturi! exclamă plini de mulțumire călăuzele socialismului.

Dar idealul, dar teoriile marxiste, au triumfat și ele? Nu.

«Instinctiv, ne spune D'Eichthal, alegătorii și aleșii au simțit că o societate coordonată după formulele vagi ale lui Marx și ale lui Engels, ar fi fost ceva foarte îndepărtat și foarte nebulos, și că era mult mai bine să se servească de ceea ce aveau sub mână, deja preparat de capitalism. Pentru ce atâtea transformări complexe și încâlcite în principiul proprietății, pe câtă vreme se poate ca printr'un articol de lege să faci să treacă proprietatea din mâinile lui Jacques, care a primit-o moștenire, sau a câștigat-o, în mâinile lui Petre, care se crede în drept să profite de ea?»

Cum se vede tot maldărul de teorii marxiste se reduce astăzi la următoarea simplistă și ademenitoare formulă: Statul are menirea să asigure bunul traiu al celor cari n'au, luând dela cei cari au.

* * *

Și nu e numai atât. Nevoile electorale au cerut ca din nou programul socialist să fie maltratat. Și iată de ce.

La orașe, în centrele industriale, în fața lucrătorilor, cari n'au nici un petec de pământ, se poate vorbi fără înconjur și cu deplin succes de suprimarea dreptului de proprietate. La țară, nu. Țăranul—se știe—în Franța și pretutindeni, este foarte bănuitor și foarte încăpățânat păstrător al datinelor vechi. Pe el nu'l poate ademeni perspectiva unei prefaceri violente a felului său de viață, și mai ales nu'l poate câștiga propunerea de a renunța la dreptul de proprietate. Acolo, ca și la noi, dragostea săteanului pentru bucata sa de pământ îi este prea adânc înfiptă în suflet, pentru ca o propagandă, fie cât de îndulcită, să i-o poată desrădăcina. Socialiștii au înțeles numaidecât acest lucru. Ce era de făcut?

Ce drum să apuce? Să se lepede încă odată de divinul Marx care spusese că: «Regimul micilor cultivatori independenți, lucrând pe socoteala lor, trebuie nimicite?» Sau să renunțe la cucerirea celor dela țară?

D'scuțiunea a fost aprinsă și împotrivirea a fost crâncenă din partea câtorva habotnici admiratori ai lui Marx. Biruința însă și de data aceasta a fost de partea acelora cari pun mai presus de toate interesele electorale. Așa se explică ciudata schimbare de tactică a socialiștilor de pretutindeni.

«Trebuie ca față de țărani, să schimbăm cu desăvârșire modul nostru de a lucra, mărturisește cu sinceritate un socialist german; trebuie să ardem mai întâi toate vechile broșuri, de cari, ne-am servit pentru propaganda industrială».

Și așa s'a și făcut. În Franța și pretutindeni, cea mai de seamă năzuință a socialismului — desființarea proprietății, — a fost doborâtă de nevoile electorale. În fața sătenilor nu se mai pomenește azi de suprimarea micii proprietăți.

«Partidul socialist, stăpânind puterea — spune un orator socialist — departe de a voi să turbure pe țăranul proprietar în pacinica posesie a petecului de pământ,

pe care-l fecundează cu sudoarea sa, va suprima impozitele cari îl apasă, îl va scăpa de cămătării, cari îl istovesc, desființând datoriile clirografare și ipotecare».

Și pentru ca voturile țărănimii să se reverse și mai din belșug asupra lor, căpeteniile socialiste au mers și mai departe. Anume, în programul agricol întocmit la 1892 și 1894 în congresele din Marsilia și Nantes, nu numai că au hotărât că mica proprietate este vrednică de a fi respectată, dar încă au și declarat că ea va fi mărită în dauna marilor domenii luate detentorilor trândavi.

Aci a fost târât socialismul. Pe aceste cărări încâlcite sunt astăzi nevoiți să-și furișeze propaganda purtătorii steagului roșu.

* * *

La noi, ce e dreptul, socialismul nu are două atitudini. Adică, nu este contra proprietății, la orașe, — și pentru proprietate, la sate. Poporanismul nostru, încă dela a lui răsărire, nu a avut decât un singur și nestrămutat ideal: să sapsă și să exproprieze pe marii proprietari în profitul și într'un înfiriparea celor mici.

Și e ușor de priceput pentru ce. La noi neexistând mari centre industriale, nu există nici cete de lucrători înfomețați de grețose lingușiri și de violente atacuri împotriva proprietății. Avem însă o foarte numeroasă țărănimie, care, din pricina ignoranței și a mizeriei în care se sbate, poate mai mult ca cea din Franța, să fie sbuciumată și întărită de către agitatorii fără conștiință. Asupra acestei țărănime, și numai asupra ei, propunându-și să lucreze proporaniștii, e la mîntea omului că n'au avut nevoie să împrumute ambele atitudini ale socialiștilor francezi.

Au adoptat însă și sunt pe cale să mânuiască cea mai primejdioasă armă a socialismului: Votul universal. Nu-l au încă, și de aceea sunt nemângâiați. Când și acest atât de scump vis al poporanismului se va împlini; când milioanele de analfabeți vor avea putere să asigure biruința oratorilor de răspântii, poporanismul va fi slobod să puc la încercare întregul tipic al utopiilor socialiste, și într'un glas cu Jaurès, va fi în drept să declare:

«Noi nu avem nevoie de a fi răzvrățitori, într'un timp și într'o țară în care legalitatea, chiar bine mînuită, este revoluționară și regimul parlamentar poate să fie un formidabil instrument de dislocare și renovare. Noi ne servim, în potriua societății nedrepte și barbare, chiar de mecanismul pe care ea l-a creat».

Pe scurt, din faptul că cei dela Iași nu urmăresc desființarea proprietății, nu se poate trage încheerea că poporanismul nu e o sectă a socialismului. Poporanismului nu-i lipsește de cât votul universal, pentru ca să poată prăvăli asupra noastră tot răul, pe care socialismul îl revarsă de atâtea amar de vreme în țările apusului.

Bine înțeles că, și lipsiți de această primejdioasă uneltă, socialiștii noștri, adăpostiți cum stau sub streșina partidului liberal, au avut puțința să facă însemnate și destul de numeroase isprăvi.

ERATĂ

În studiul *Lupta, solidaritatea socială și morală*, publicat în numărul trecut al revistei noastre, s'au strecurat câteva erori tipografice.

În prima coloană rândul al 7-lea de jos în sus, în loc de *malul* să se citească *mielul*.

În a 3-a col. rând. 2 de sus, în loc de *supărat*, să se citească *superior*; iar în rândul 7 în loc de *intimă*, *întinsă*.

În a 4-a col. rând. 4 să se pue particula *în*, înainte de cântarea... iar în rândul de jos *sunt* în loc de *este*.

În col. 6 rând. 20, înainte de: când e vorba... să se pue *altul de luptă*; iar în rând 4, de jos în loc de *întemeiate*, *intensitate*.

Col. 7 rând 11 în loc de *amoral*, *amoralul*.

Analizează complet urine

sânge, lapte, spute, secrețiuni, suc gastric, fecale, paraziți, tumori, apă, vin, ceară, miere, stufe, etc.

Laboratorul D-rului G. Robin

singurul Dr. în medicină specialist cu o practică de Laborator de 15 ani.

De 11 ani Șef de Laborator al Spitalelor Civile

Str. I. C. Brătianu (Telefon 13/69)

— Cel mai mare laborator particular de —

Bacteriologie, Microscopie și Chimie

Vase pentru strins urină, etc. și instrucțiuni se trimit la cerere.

G. S. BECHEANU & I. ILIESCU

STRADA LIPSCANI, 26 — BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 26

MAGAZIN de NOUȚĂȚI și MANUFACTURĂ

Lânuri pentru rochii: Hommesponvon, cheviotte gros-côte etc., și

Postavuri în toate genurile.

MATASARIE

Cachemir soie, charmense, crepe de chine etc.

Taffetas din fabrica *Bonnet* culori și negre

Atelier special pentru rochi și confecțiuni

PÂNZĂRIE

Jerseuri, Flanele, Cache Corsets tricotate, Ciorapi și Batiste.

CORSETE

Dantele torchon și broderii veritabile

Rayon special pentru Lingerie și Troussouri

gata și după comandă

PREȚURI FIXE ȘI MODERATE

Cea mai ingenioasă mașină de scris este

YOST

Singura care scrie fără panglici

MODEL 10: cu claviatura dublă.

MODEL 15: cu scrisul vizibil și claviatura simplificată.

Cu tabulator pentru tablouri, devize, etc. Cu adaptor pentru scrisul în mai multe culori.

BUCUREȘTI

Calea Victoriei No. 54

TELEFON

VILE

DUILIU ZAMFIRESCU

2, STRADA ZORILOR, 2

Palatul Muntelui de Pietate

TELEFON No. 25/97

Vinuri de cea mai superioară calitate

LOCAL DE CONSUMAȚIE

Serviciu la domiciliu

Angroșiștilor li se acordă rabat

Ciocolata și Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători